

A B C D E F G H I J K L Ł M N O P R S T U V W X Y Z

Nr 9235
DOLNOŚLĄSKIE

1. Obiekt

NADSZYBIE I WIEŻA NADSZYBOWA szybu
"POWIETRZNY"

1030/1

www.walbrzych

2. Czas powstania

1891

3. Miejscowość

WAŁBRZYCH

4. Adres Szyb "Powietrzny"
ul. Świdnicka

nr hipoteczny

5. Przynależność administracyjna

województwo wałbrzyskie

gmina Wałbrzych

pow. między

6. Poprzednie nazwy miejscowości

Waldenburg

7. Przynależność administracyjna
przed 1 VI 1975

województwo wrocławskie

powiat Wałbrzych

8. Właściciel i jego adres

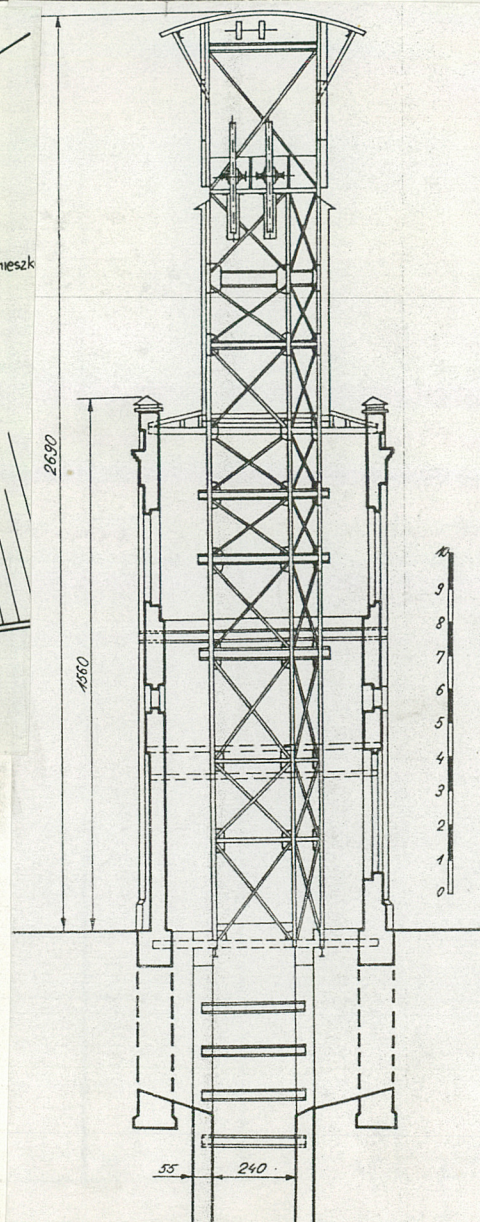
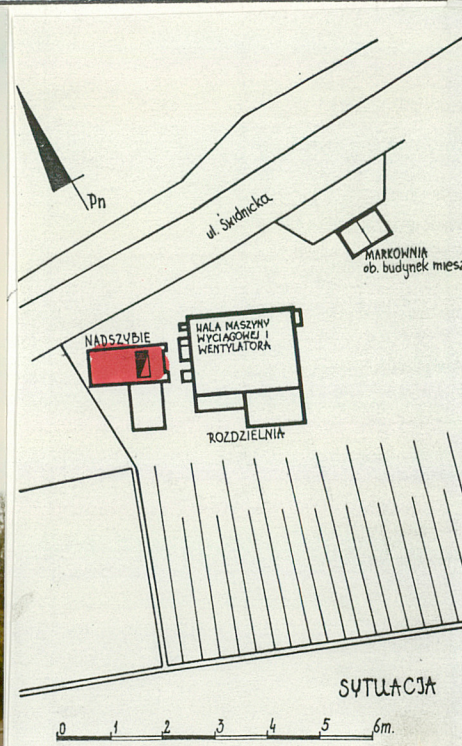
Kopalnia Węgla Kamiennego "Wałbrzych"
Wałbrzych ul. Przemysłowa

9. Użytkownik i jego adres

j.w. Oddział Mechaniczno-Energetyczny

10. Rejestr zabytków

Nr 822/WK data 25.08.1981

13. Opis (sytuacja, materiał i konstrukcja, rzut, bryła, elewacje, wnętrze, wyposażenie, instalacje)

Nadszybie i wieża nadszybowa stanowią wyraźną dominantę wysokościową i architektoniczną kame-ralnego zespołu szybu wentylacyjnego, na który składają się utrzymane w podobnej konwencji stylowej budynki maszynowni i rozdzielni energetycznej a także dawny budynek administracyjny szybu – obecnie mieszkalny. Zespół położony jest przy ul. Świdnickiej i oparty z jednej strony o wysoką skarpe wzgórza.

Materiał. Nadszybie murowane z cegły ceramicznej, pełnej, na zaprawie cementowo-wapiennej, spoinowanej z zewnątrz, bielonej wewnątrz. Posadowione na masywnym fundamencie betonowym. Stropy międzykondygnacyjne masywne – wsparte na belkach stalowych, dwuteowych – pomiędzy które wylano beton zbrojony prętami stalowymi. Komunikacja pionowa: schody stalowe z poręczą stalową. W przyziemiu relikty wąskotorowej kolejki kopalnianej. W centrum trzonu murowanego nadszymba stalowa konstrukcja wieży nadszybowej wykonana z dwuteowników stalowych, kątowników i płaskowników nitowanych wsparta dwoma zastrzałami stalowymi, nitowanymi o konstrukcji kratowej. W głowicy wieży nadszybowej, nakrytej daszkiem z blachy falistej usytuowano (na wys. 22,88 m.) koła linowe o średnicy 3000 mm wykonane z żeliwa, z wykładziną, oparte na łożyskach ślizgowych, toczonych. Koła usytuowano obok siebie w odstępach 1,06 m. Dostęp do kół linowych drabinami stalowymi. Klatkę (stalową, jednopiętrową, każde piętro dla 1 wozu) prowadzono przewodnikami sztywnymi wykonanymi z sosny o grubości 100 mm i szerokości 130 mm. Główne miejsce postoju klatki znajdowało się na poziomie +476,13 m.n.p.m. – na wysokości zrębu szybu. W szybie prowadnice drewniane mocowane były do dźwigarów stalowych śrubami. Na zrębie zainstalowano również stalową klapę do zamykania szybu (drzwi przesuwane). W budynku nadszymba wykonano otwory okienne, które na wyższych kondygnacjach zamurowano. W najniższej wprowadzono w nie stolarkę stalową, typu przemysłowego (tutaj także większość okien wtórnie zamurowano). Dach nadszymba wykonano w konstrukcji mieszanej: stalowo-drewnianej, odeskowanej i krytej papą na lepiku. Kratową konstrukcję trzonu stalowej wieży nadszybowej pokryto z zewnątrz (do wysokości osi kół linowych) blachą stalową, ocynkowaną (by ograniczyć penetrację wód opadowych do wnętrza nadszymba przez ażurową konstrukcję wieży i otwór w dachu wielkości obrysu trzonu wieży nadszybowej).

Plan. Nadszybie oparte na planie kwadratu o boku ok. 6,0 m. Szyb w centrum (przekrój beczkowy). Na zrębie szybu objazd wozów, urządzenia sygnalizacji szybowej. Wyższe kondygnacyjne służą komunikacji pionowej na wieżę nadszybowa.

Bryła. Nadszybie typu basztowego kształtowane w formie masywnego prostopadłościanu o wysokości ok. 16,0 m., krytego 4-spadowym dachem z wydatnym okapem, 4-kondygnacyjne. Z jego centrum wyrasta wyżej stalowa wieża nadszybowa utrzymująca koła linowe. Ażurową głowicę przykryto łukowym zadaszeniem. Zastrzały wieży, w konstrukcji kratowej, wsparte na betonowych fundamentach (stopach) usytuowanych przed budynkiem wentylatorów odśrodkowych. Z przeciwnej strony nadszybie zwarte z budynkiem wentylatora, zbudowanym tutaj w latach 30-tych XX w. Całkowita wysokość budowli – nadszybie/wieża nadszybowa ok. 27,5 m.

Elewacje. Ceglane, spoinowane, osiowe, symetryczne. Prosta bryła posiada subtelny detal architektoniczny w postaci ceglanych, spoinowanych lizen, których zakończenia w połowie wysokości nadszymba kształtowane są jak zwieńczenia kolumn czy pilastrów – w postaci pseudogłowic opatrzonych (dokończenie – patrz wkładka nr 3)

12. Autorzy, historia obiektu, określenia stylu

Zespół szybu "Powietrzny" pochodzi z lat 1890-1902, przy czym podstawowe budowle i budynki występujące na powierzchni zbudowano w latach 1890/91, rozbudowując je nieznacznie w początkach XX w. Oryginalny kształt utrzymała do dzisiaj budowla murowanego z cegły nadszymba, przywołującego wzorzec ikonograficzny pseudo-obronnej wieży oraz wieńcząca ją stalowa, nitowana wieża nadszybowa – jedna z pierwszych wież stalowych wzniesionych w Zagłębiu Dolnośląskim. Szyb "Powietrzny" powstał jako wentylacyjny, wdechowy i takie funkcje pełnił do chwili wyłączenia go z eksploatacji (1992 r.).

Jest to szyb pionowy wychodzący na powierzchnię, mokry. Posiada przekrój beczkowy 3,65 x 2,40 m. W przedziale klatkowym zbudowane są prowadniki z drewna sosnowego o wym. 100 x 130 mm dla prowadzenia dwu klatek jednopiętrowych. Szyb posiada obudowę murowaną z cegły i głębokość ok. 276 m. (od nadszymba na poz. +476,13 m.n.p.m. do poziomu IV – +200,5 m.n.p.m.).

Architektura zabudowy powierzchni, a zwłaszcza nadszybie, pozostaje wierna ideałom romańszczyzny – odpowiednio ją przy tym uproszczono, zgodnie z regułami historyzmu końca XIX w. W architekturze górniczej Zagłębia Dolnośląskiego nadszybie szybu "Powietrzny" rozwija model nadszymba typu basztowego. Wyróżnia je bardzo staranna i jednolita stylowo architektura, operująca ceglanyimi elewacjami, lizenami, arkadowymi płycinami i okulusami, bliska budownictwu typu sakralnego. Uderza przy tym konsekwentne trwanie przy repertuarze form właściwych romanizmowi. Budowla ta utrzymała kształt oryginalny również z tego względu prezentuje wybitne walory historyczno-techniczne (podobne nadszybia, a także wieże, były wielokrotnie modernizowane i nie wszystkie zdołały utrzymać czyste formy architektury i detalu z epoki ich powstania – tak jak ma to miejsce w przypadku zespołu nadszybie/wieża nadszybowa szybu "Powietrzny").

<p>14. Kubatura</p> <p>ok. 400 m³</p>	<p>15. Powierzchnia użytkowa</p> <p>ok. 25 m²</p>	<p>16. Przeznaczenie pierwotne</p> <p>Nadszybie i wieża nadszybowa szybu "Powietrzny"</p>	<p>17. Użytkowanie obecne</p> <p>j.w., wyłączone z eksploatacji w 1992 r.</p>
<p>18. Prace budowlane i konserwatorskie. ich przebieg i dokumentacja</p> <p>Bryła, plan, elewacje nadszybia utrzymały kształt z końca XIX w. W latach 30-tych XX w. (ok. 1935-37) zbudowano obok kolejny (trzeci) wentylator odśrodkowy przykrywając go niewielką parterową budowlą (cegła spoinowana i tynkowana, kryty drewnianym, 2- połaciowym dachem). W okresie tym zamurowano część otworów okiennych nadszybia. W 1936 r. wymieniono również maszynę wydobywczą w maszynowni nadszybia. W 1992 r. zrezygnowano z eksploatacji szybu jako wentylacyjnego. W 1993 r. podjęto roboty likwidacyjne szybu, które są kontynuowane (zasypanie szybu, zaślepienie, likwidacja wentylatorów, maszyny wydobywczej, lin).</p>		<p>19. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, ściany wewnętrzne, sklepienia, stropy, konstrukcje dachowe, pokrycie dachu, wyposażenie i instalacje)</p> <p>Stan techniczny budowli nadszybia i wieży nadszybowej dobry. Mury nadszybia i stalowa konstrukcja wieży, podobnie jak sąsiadujące z nadszybiem i wiżą budynki maszynowni i rozdzielni energetycznej a dalej d. markowni (ob. mieszkalny), składające się na współczesny kształt zespołu, mogą przetrwać lata o ile wykona się podstawowe roboty zabezpieczające wyłączone z eksploatacji obiekty przed penetracją z zewnątrz i dewastacją. Najwłaściwszym byłoby określenie dla zespołu nowego programu użytkowego: produkcyjnego, usługowego, kulturalno-oświatowego bądź innego. Z uwagi na walory zespołu winien stanowić on jeden z centralnych punktów/obiektów Środowiskowego Muzeum Techniki Górniczej Zagłębia, którego emanację stanowi zbudowany w 1986 r. Ośrodek Dawnej i Nowej Techniki Górniczej (zespół szybów "Irena" - "Gabriel").</p> <p>20. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie</p> <ul style="list-style-type: none"> - z uwagi na wybitne walory historyczno-techniczne i architektoniczne nadszybie i wieża nadszybowa kwalifikują się do ochrony prawnej (wpis do rejestru zabytków), - chronione być winny w ramach szerzej traktowanego zespołu obejmującego teren powierzchni i pozostałości zabudowy d. szybu wentylacyjnego (maszynownia, rozdzielnia, d.markownia), - właściciel obiektu winien w procesie likwidacji kopalń wąlbzyskich jasno określić przyszły program funkcjonalny zabytkowego zespołu ... <p>...(dokończenie - patrz wkładka nr 3)</p>	

21. Akta archiwalne (rodzaj akt, numer i miejsce przechowywania)

- Akt koncesyjny szybu "Powietrzny" w: KWK "Wałbrzych".
Oddział Mechaniczno-Energetyczny. Dział Szybowy.

22. Biblioteka

- S. Januszewski, T. Szpineter, J. Dobesz, Zabytki techniki w górnictwie Zagłębia Dolnośląskiego, Raporty IHASzt. i Techniki Politechniki Wrocławskiej, Nr 24, Wrocław 1980, cz. I-III, mnps.
- S. Januszewski, E. Piątek, Ochrona zabytków techniki górniczej Dolnego Śląska. Koncepcja środowiskowego górnictwa węgla kamiennego w Wałbrzychu, w: Raporty ..., op. cit., Nr 84, Wrocław 1983, mnps.
- S. Januszewski, Zabytki techniki Dolnego Śląska, ODZ, Warszawa 1984.

23. Źródła ikonograficzne i fotografia (rodzaj, miejsce przechowywania, sygnatury)

- Fotografie architektury górniczej zespołu szybu "Powietrzny" maszyn i urządzeń technicznych z 1979 r. w: zbiory IHASzt. i Techniki PWr.

24. Uwagi różne

- patrz karta ewidencyjna: BUD. MASZYNOWNI I ROZDZIELNI ENERGETYCZNEJ szybu "Powietrzny"

25. Opracował

tekst dr Stanisław Januszewski 10.09.1993 r.

imię, nazwisko, data, podpis

plany, rysunki dr Stanisław Januszewski 10.09.1993 r.

imię, nazwisko, data, podpis

zdjęcia fotogr. dr Stanisław Januszewski 10.09.1993 r.

imię, nazwisko, data, podpis

miejsce przechowywania negatywów archiwum BSiDZT S. Januszewski
(także kalki rys.)

KARTA PO WYPEŁNIENIU PODLEGA OCHRONIE NA PODSTAWIE PRZEPISÓW PRAWA AUTORSKIEGO

26. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)

27. Załączniki

- Nr 1 - dokumentacja fotograficzna
- Nr 2 - dokumentacja rysunkowa
- Nr 3 - dokończenie opisu rubryk 13 i 20

1. Miejscowość

WAŁBRZYCH

2. Obiekt (nazwa jak na karcie)

NADSZYBIE I WIEŻA NADSZYBOWA

Szyb "Powietrzny"

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

dokumentacja fotograficzna

1. Zespół szybu "Powietrzny" od wsch.
2. Nadszybie i wieża nadszybowa od pñ.-wsch.
3. j.w. od pñ.-zach.
Verte!
4. Fragment elewacji pñ.
5. Fragment elewacji od pñ.-wsch.

Wkładkę założył: dr Stanisław Januszewski 10.09.1993 r.

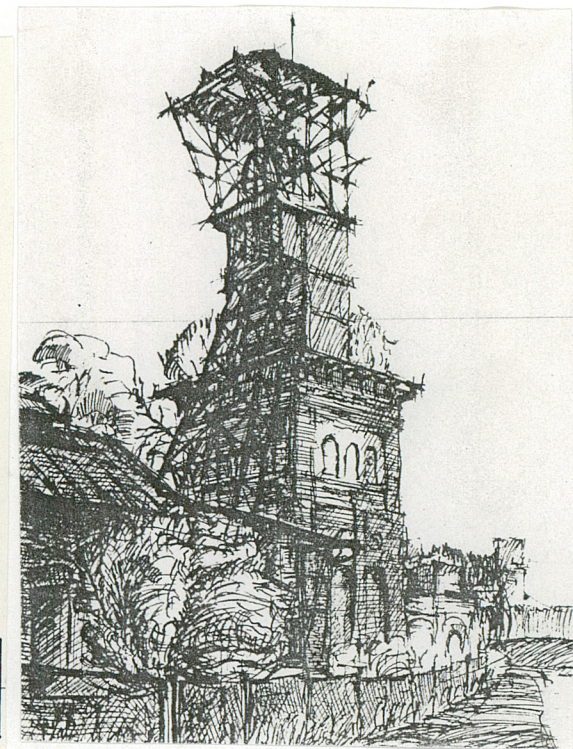
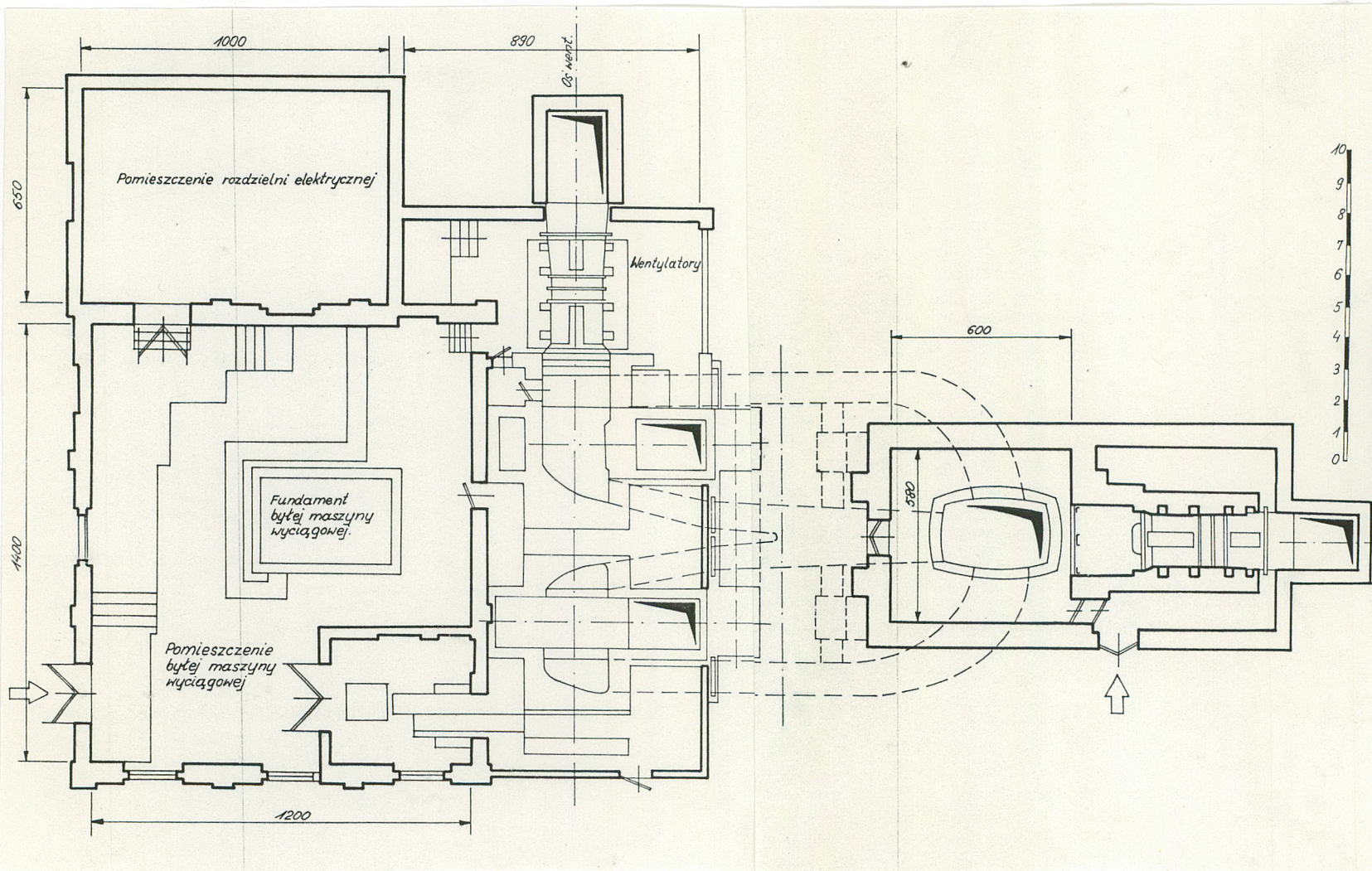
(imię, nazwisko, data)

archiwum BSiDZT S. Januszewski

Miejsce przechowywania negatywów:

1. Miejscowość WAŁBRZYCH	2. Obiekt (nazwa jak na karcie) NADSZYBIE I WIEŻA NADSZYBOWA Szyb "Powietrzny"	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego) dokumentacja rysunkowa
-----------------------------	--	--

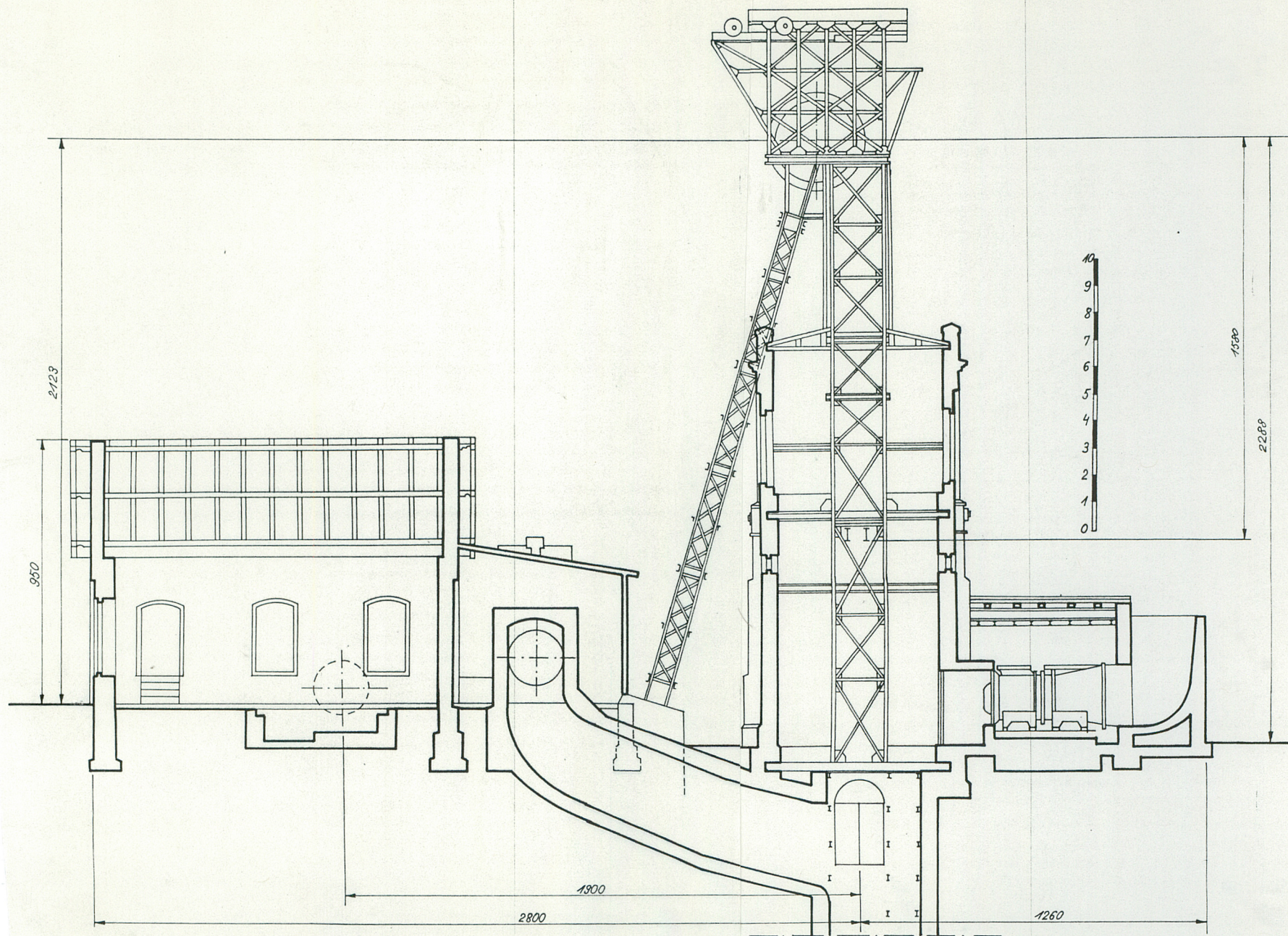
Widok wieży nadszybowej i nadszybia w rysunku z 1988 r., oryg. w: zbiory autora karty

Z lewej: rzut przyziemia zespołu szybu: nadszybie, szyb, maszynownia, rozdzielnia i wentylatory

VERTE! Przekrój pionowy zespołu

Wkładkę założył: dr Stanisław Januszewski 10.09.1993 r.
(imię, nazwisko, data)

Miejsce przechowywania negatywów: archiwum BSiDZT S. Januszewski /kalki/

1. Miejscowość WAŁBRZYCH	2. Obiekt (nazwa jak na karcie) NADSZYBIE I WIEŻA NADSZYBOWA szybu "POWIETRZNY"	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego) dokończenie opisu rubryki nr 13 i 20
-----------------------------	--	--

dokończenie opisu rubryki nr 13 - pasami ceglanych, prostych opasek i gzymsów. Proste pola elewacji pomiędzy lizenami zamknięto pasami ceglanych, kostkowych i schodkowych gzymsów ceglanych. W wyższej części nadszymba wprowadzono jedną płycinę pomiędzy lizenami narożnymi ograniczoną gzymsami jak niżej. W polach pomiędzy lizenami wprowadzono otwory okienne. Wieńczono je łukiem. W dolnej partii występują dwa regularnie rozmieszczone duże otwory okienne a nad nimi okulusy. W partii górnej wprowadzono rząd trzech dużych otworów okiennych, kształtowanych analogicznie jak dolne. Otwory okienne wprowadzano tylko na elewacji frontowej, od ul. Świdnickiej. Inne zamurowano (zapewne w latach 30-tych XX w.). Istotnym elementem dekoracyjnym wieży pozostają wsporniki wprowadzone pod wydatnym okapem dachu. Historyzm, wyraźny tutaj językiem Rundbogenstilu, eksponuje przemysłowe funkcje obiektu, jako, że w owym czasie "romanizm architektury pozostawał znakiem wyróżniającym obiekty pełniące takie właśnie role. Nadszynie pozostaje jednym z bardziej eleganckich dzieł budownictwa górniczego na terenie Polski. Znakomicie koresponduje przy tym z podobnie kształtowaną architekturą sąsiadującej z nim maszynowni i rozdzielni energetycznej.

Instalacje. Elektryczna, odgromowa.

dokończenie opisu rubryki nr 20 - który winien współgrać z programem ochrony zabytków techniki górniczej Zagłębia (idea Środowiskowego Muzeum Techniki Górniczej autorstwa S. Januszewskiego),

- bezwzględnie należy utrzymać nadszynie i wieżę w kształcie współczesnym. Likwidacja wykluczona. Dopuszcza się wprowadzenie do budowli nowych funkcji spójnych z programem, o których mowa wyżej,
- wykonać roboty zabezpieczające obiekt przed destrukcyjnym działaniem przyrody i człowieka,
- chronić bryły i elewacje budowli i budynków zespołu,
- nie wprowadzać nowej zabudowy terenu, nie rozbudowywać istniejących obiektów bez zgody Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Demontaż wyposażenia uzgadniać z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Fot. Zespół szybu "Powietrzny" od płn.-wsch.
Foto wykonane w 1986 r.

Wkładkę założył: dr Stanisław Januszewski 10.09.1993 r.

(imię, nazwisko, data)

Miejsce przechowywania negatywów: